

10. Прізвищеві назви, що походять від назв приміщень, будівель та їх частин: Barnard – Барнард (пор. «комора – 1. Окрема будівля для зберігання зерна тощо. 2. Приміщення в житловому будинку, де тримають продукти харчування, хатні речі тощо. 3. рідко. Те саме, що склад») [10, с. 560]; Ellingham – Еллінгем (пор. «крило дома – бокова частина будівлі, споруди, якоїсь площини тощо») [10, с. 587]; Templeton – Темплтон (пор. «храм – 1. Будівля, де відбуваються богослужіння, релігійні обряди. 2. Релігійне свято на честь якогось святого чи якоїсь релігійної події 3. перен. Місце, яке викликає почуття глибокої пошани. // Галузь, сфера високих духовних цінностей») [10, с. 1571].

11. Прізвищеві назви, що походять від назв кольорів: Braunschmidt – Брауншмідт (пор. «коричневий – 1. Кольору кориці чи смаженої кави; брунатний. 2. Пов'язаний з фашизмом і неофашизмом, фашистський, неофашистський») [10, с. 575]; Grau – Грей (пор. «сірий – 1. Колір, середній між білим і чорним; барва попелу. // Блідий, з відтінком такого кольору (про обличчя, про людину з таким обличчям). // Із шерстю, що має барву попелу (про тварин). // Із сивиною (про волосся). // Неяскравий, тьмянний. // Безбарвний, однотонний. 2. Хмарний, похмурий (про погоду, ранок, день і т. ін.). 3. перен. Нічим не примітний, невиразний. // Позбавлений новизни; одноманітний; беззмістовий. // Бідний за змістом (про художній твір, лекцію і т. ін.). // Позбавлений виразності, яскравості, оригінальності. 4. перен., заст. Який належить до непривілейованого класу; простий. // Неосвічений, малокультурний. 5. Уживається як складова зоологічних, ботанічних, геологічних, технічних та інших назв, термінів») [10, с. 1324]; Red – Рудий (пор. «рудий – червоно-жовтий (про колір, забарвлення чого-небудь); рижий. // З волоссям, шерстю чи шкірою такого кольору. // З веснянками, рясним ластовинням. // у знач. ім. рудий, -дого, ч.; руда, -дої, ж.: а) людина з волоссям червоно-жовтого кольору чи з рясним ластовинням на обличчі; б) тварина з шерстю чи шкірою такого кольору. // Який зробився бурим, втративши свій попередній колір») [10, с. 1277]; Red One – Червоний (пор. «червоний – 1. Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові та його близьких відтінків. // Який став, зробився темно-рожевим від припливу крові. // 3 рожевими щоками. 2. перен., політ., іст. Який стосується революційної діяльності; пов'язаний з радянським соціалістичним ладом; прот. білий. 3. Уживається як складова деяких ботанічних, зоологічних, технічних, хімічних та інших назв, термінів») [10, с. 1597]; Titian – Тіціан (пор. «золотисто-каштановий – Який має колір каштана; брунатний із золотистим відблиском») [10, с. 531].

Усі власні імена мають значення предметності, тобто частина їхнього змісту (значення) є ніби повідомленням про існування якогось предмета (чи сутності, що ми уявляємо собі як предмет). Більшість власних імен позначають якийсь клас предметів, серед яких один предмет виділяється особливо. Власні імена, позначаючи індивідуальний предмет, закріплюють у своєму значенні певну угоду йменувати цей предмет певним чином. Вони несуть у собі якусь інформацію саме про цей предмет, про його властивості. У перекладах українською мовою вони є складовою загального словника літературних антропонімів.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпін: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Проблеми слов'янської ономастики: зб. наук. праць / [відп. ред. С.М.Медвідь-Пахомова]; НАН України, Інститут української мови. – Ужгород, 1999. – 207 с.

УДК 811.14'02'373.7

М. Й. Петришин,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ЗООМОРФНА МЕТАФОРА В ЛАТИНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ І ПРИКАЗКАХ

Стаття присвячена дослідженню функціонування зоонімів у латинських прислів'ях і приказках. Тварини в пареміях символізують ті або інші риси людини, характеризують її емоційний стан і відчуття, дії та наміри, морально-етичні і соціально-комунікативні якості. Зооморфна метафора – це спосіб пізнання і пояснення навколишнього світу. Встановлено, що експресивно-оцінна метафора, розкриваючи аналогії та схожість між об'єктами предметного (тваринного) світу та непередметного світу людських почуттів та емоцій, виявляє систему етнічно зумовлених асоціацій та оцінок. Вона виступає певною лінзою, яка в латинській мові відбиває погляд етносу на представників тваринного царства.

Ключові слова: прислів'я і приказки, латинська мова, зоонім, зооморфна метафора.

Статья посвящена исследованию функционирования зоонимов в латинских пословицах и поговорках. Животные символизируют те или иные качества человека, характеризуют его эмоциональное состояние и чувства, действия и намерения, морально-этические и социально-коммуникативные качества. Зооморфная метафора – это способ познания внешнего мира. Установлено, что экспрессивно-оценочная метафора, раскрывая аналогии и сходство между объектами предметного (животного) мира и непередметного мира человеческих чувств и эмоций, выявляет систему этнически обусловленных ассоциаций и оценок. Она выступает определенной линзой, которая в латинском языке отражает взгляд этноса на представителей животного мира.

Ключевые слова: пословицы и поговорки, латинский язык, зооним, зооморфная метафора.

The article is devoted to the analysis of operation zoonims in Latin proverbs and sayings. Animals symbolize this or that quality of a person, characterize its emotional state and feelings, actions and motivations, moral ethic and social communicative qualities. Zoomorphic metaphor is a way of understanding of the external world. An expressive-evaluative metaphor, revealing analogy and similarity between objects of the objective (animal) world and non-objective world of human feelings and emotions, exposes the system of ethnic dependent associations and estimations. It appears to be a certain lens which in Latin language reflects the view of the ethnos on representatives of animal kingdom.

Key words: proverbs and sayings, Latin language, zoonim, zoomorphic metaphor.

Зооніми з давніх-давен використовували для образної характеристики та соціальної оцінки особи за тими чи іншими ознаками або властивостями і служили багатим джерелом образного переосмислення. Прагнучи дати характеристику своїй поведінці, почуттям, стану, зовнішності, люди порівнювали себе з представниками тваринного світу. Це, на нашу думку, цілком закономірно, адже тварини становили найближче оточення давніх людей. У зв'язку з цим із зоонімами в різних народів пов'язані стійкі асоціації, які проєктуються на людину. Зооморфна метафора часто вживається в пареміологічному фонді мов, виражає певні соціальні типи та еталони поведінки людей, оцінює зовнішні прикмети людини та

її внутрішні якості. Завдяки паралелізму тваринного світу і світу людини в мисленнєвій діяльності давніх народів народжувався ланцюг асоціацій «тварина – людина», який ліг в основу досліджуваної групи паремій. Уподібнення людини до тварини здійснюється задля позитивного чи негативного ефекту. Паремії із компонентом-зоонімом відображають багаточісне спостереження людини за зовнішнім виглядом та поведінкою тварин, передають ставлення людей до «братів-менших», є культурно-інформаційним фондом у кожній мові.

Фразеологічні одиниці з анімалістичним компонентом лінгвісти досліджували на матеріалі різних мов. В українському мовознавстві цій проблемі присвячені розвідки І. О. Голубовської [1], О.П. Левченко [5], В. Д. Ужченка [10] та інших вчених. Лінгвокультурний аспект зоонімів на матеріалі польської мови опрацьовувала М. В. Пасюрківська [8]. Г. Л. Кривенко [3] розглядала паремії з анімалістичним компонентом в англійській мові. Вивченню анімалізмів в іспанській мові присвячені розвідки Е. А. Корман [2]. Національну специфіку фразеологізмів з компонентом-зоонімом у турецькій мові розглядала І. Л. Покровська [9]. Аналізу структурних та семантичних особливостей давньогрецьких зооморфних метафор присвячена розвідка О. В. Лазер-Паньків [4]. Попри значну кількість праць у галузі фразеології та пареміології, перспективність дослідження анімалістичної метафори на матеріалі латинських паремій не викликає сумніву, оскільки через процес метаморфозу можна збагнути принципи пізнання давніми римлянами навколишнього світу.

Мета нашої розвідки полягає в дослідженні особливостей метафоричного вживання зоонімів на позначення соціальних типів, еталонів поведінки та рис характеру людей у латинській мові.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань: укласти реєстр латинських фразеологізмів та прислів'їв із зоонімами, розглянути семантичну характеристику латинських фразеологізмів з анімалістичним компонентом.

Об'єкт дослідження становлять паремії із компонентом-зоонімом у латинській мові, предмет – національно-культурна специфіка зооморфної метафори давніх римлян.

У лінгвістичній літературі знаходимо різні терміни для позначення досліджуваного поняття: «фразеологічні одиниці з анімалістичним компонентом» (В.М.Мокієнко), «фразеологія живої природи», «зоосемічні фразеологічні одиниці» (Н. Петрова), «фразеологічні одиниці із зооморфізмами» (С.О.Гутман, П.О.Литвин), «фразеологізми із зоосемізмами» (І. О. Голубовська) «зоофразеологізми» (В.Ужченко). У нашому дослідженні ми послуговуємося терміном «зоонім», під яким, вслід за Ф.А. Литвин, розуміємо назву біологічної тварини, на основі якої розвивається метафоричне значення. [6, с. 81].

Метафора виступає одним з універсальних засобів переосмислення зоонімів у фразеології. Людина вже в давні часи усвідомлювала себе за допомогою тварин. Результатом цього, як слушно зазначає К.І. Мізін, стало утворення образних метафор як засобів оцінки різноманітних проявів особистості через їх зіставлення з анімалізмами [7, с. 2]. Процес метафоризації відбувається шляхом сприйняття тваринного світу через світогляд людини, набутий нею соціальний досвід та суб'єктивну оцінку поведінки та звичок тварин. Зооніми в мовній картині світу римлян наділені особливою ментальною природою асоціацій, які об'єднують людину з тваринним світом. Інформація про людину, отримана на етапі формування образних метафор, укорінилася у фразеологізмах і пареміях, які характеризують морально-етичні, естетичні, соціально-комунікативні якості людини, її дії, поведінку, ставлення до реалій навколишнього світу. Отже, фразеологізми і паремії із зоонімами – це синкретичний оцінний знак, сплав прагматичного і конотативного значень. У процесі метафоризації внаслідок екстралінгвістичних чинників актуалізуються одні ознаки представників фауни та редукуються інші. Так, наприклад, у фразеологізмі *corvus albus* – біла ворона, який вперше вжив римський поет Ювенал для характеристики дивакуватих людей, привертає увагу неподібність людини, яку називають *corvus albus*, до інших, а не біле пір'я, оскільки ворона-альбінос у природі зустрічається дуже рідко. У результаті метафоричного перенесення спостерігаємо послаблення диференційних сем, які відображають родові ознаки представників тваринного світу. Натомість відбувається актуалізація потенційних сем «злість» (вовк), «працьовитість» (бджола), «обмеженість, тупість» (осел), «чванливість» (жаба) тощо. Зооніми легко переходять у розряд слів-символів, відображають уяву людей про різних тварин.

У латинській мові для метафоричної номінації рис характеру і поведінки людини використовували номени тих тварин, меліоративні або пейоративні характеристики яких були чітко вираженими. Продуктивне використання зоонімів у фразеології є наслідком того, що людина з появою нового об'єкта асоціювала його з навколишнім світом, із тим, що їй знайоме. Слід зазначити, що схвалення або осуд за допомогою зооніма має історичне та психологічне підґрунтя, а саме – міфологічне осмислення ролі тієї чи іншої тварини в системі тотемних уявлень. Зооморфна метафора виступає засобом образної оцінної характеристики людини, в основі якого лежить сукупність зафіксованих у свідомості етносу ознак образу тварини.

У межах нашої розвідки ми не маємо змоги подати розлогу класифікацію зоонімів, тому обмежимося окремими прикладами.

У результаті дослідження виявлено, що в латинських пареміях практично неможливо виділити зооніми, які б описували тільки позитивні риси характеру людини. Лише зооніми *apis* (бджола) і *leo* (лев) мають меліоративну конотацію. Так, наприклад, бджола виступає символом працьовитої людини, адже відомо, що бджоли – надзвичайно акуратні, працелюбні та добрі помічники людей. Недарма про людину, яка любить і вміє працювати давні люди говорили: *si sapis, sis apis – якщо ти розумний, будь бджолою*. Результатом метафоричного перенесення є актуалізація потенційної семи «працьовитість». Зоонім *leo* мав у свідомості римлян вживався для того, щоб підкреслити впливовість і значущість людини: *ex ungue leonem cognoscimus – по кізтю пізнаємо лева*.

Як свідчить проаналізований матеріал, окремі представники тваринного світу в латинських пареміях виступають маркерами як позитивних, так і негативних рис людини. До останніх належать *asinus* (осел) і *bos* (бик). Розглянемо зоонім *bos*. Позитивну конотацію аналізованого зооніма спостерігаємо у вислові *a bove maiore discit arare minor – малий віл вчиться у великого орати*, тобто старше покоління передає молодшому знання, досвід, традиції. Проте образ вола може набувати негативної конотації. Наприклад, зоолексема *bos* у свідомості давніх римлян виступає символом неохайної людини: *ubi non sunt boves, praesepe vacuum est – де немає волів, там хлів чистий*.

Парадокс інтерпретації зооніма *asinus* полягає в тому, що в міфології давніх греків та римлян осла вважають священною твариною Діоніса, Крона і Пана, а також одним з атрибутів Сатира. У результаті дослідження виявлено, що зоонім *asinus* у латинських пареміях має здебільшого негативну семантику і виступає прототипом нерозумної, впертої та лінивої людини, символом невігластва, неосвіченості та некомпетентності. Наприклад, *asinus asinorum – осел над ослами* (дурень з дурнів); *ex auribus asinum cognoscimus – по вухах осла пізнаємо* (дурість важко приховати); *asinus ad lyram – осел біля ліри* (розуміється, як осел на грі на лірі). Цей вислів вживають у значенні «бути неосвіченим, невігласом, некомпетентним у певній галузі». У багатьох пареміях спостерігаємо намагання принизити та дискредитувати осла, змалювати його смішним і нерішучим: *asinus Buridani inter duo prata – Буріданів осел між двома оберемками лугової трави*. Крім того, образ осла є символом поступливості та невимогливості: *asini exiguo pabulo vivunt – осли задовольняються нужденним кормом*.

Як свідчить проаналізований матеріал, фразеологізми і паремії з компонентом-зоонімом, які метафорично асоціюються з людиною, здебільшого мають негативну конотацію і наділяють людину несхвальними якостями. Серед численної групи фразеологічних одиниць і паремій із зоонімічним компонентом виділяємо афоризми, які репрезентують риси характеру людини, її розумову характеристику, соціальний стан. Так, наприклад, образ гадюки у свідомості давніх римлян символізував злу і підступну людину, яка на піклування й шанобливе ставлення до неї відповідає зрадою: *viperam sub ala nutriticare – вигодувати гадюку за пазухою*. В образі жаби (*rana*) втілювалося уявлення про чванливу людину: *inflare se tamquam rana – надуватися, як жаба*. Зоонім *lupus* викликає асоціацію з агресивними, жорстокими, жадібними людьми, які позбавлені моралі. Наприклад, *lupus pilum mutat, non mentem – вовк линяє, але звичок не міняє; lupi fauci manum ne comitte – не сунь руку в пащу вовка; lupus non curat numerum ovium – вовк не шкодує навіть лічених овець*. Так метафорично позначають людину, яка вільна від будь-яких моральних принципів і чинить беззаконня. Образи слона (*elephantus*) та осла (*asinus*) мають пейоративну конотацію та використовуються для характеристики байдужої і нечутливої людини: *elephanti corio circumtentus est – обтягнутий шкірою слона; asinus compluitur – осел під дощем*. Зоонім лисиця (*vulpes*) виступає засобом вербалізації хитрої та лицемірної людини: *vulpes pilum mutat, non mores – лисиця міняє шкуру, а не звичаї; annosa vulpes haud facile capitur laqueo – стара лисиця не легко попадається у тенета; quaelibet vulpes caudam suam laudat – кожний лис хвалить свого хвоста*. Ведмідь (*ursus*) в ментальності давніх римлян отримує вторинне означування міцної та сильної людини: *non facile manibus vacuis occiditur ursus – не легко голими руками вбити ведмедя*. Образ зайця (*lepus*) є уособленням несміливої, боязкої і полохливої людини: *leporem frondium crepitus terret – зацьф боїться шерхому листя*.

Проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що основний елемент тваринного образу зосереджений на змалюванні позитивних чи негативних рис поведінки, характеру, зовнішніх ознак людини. Інформація про людину, отримана на етапі формування образних метафор, укорінилася в пареміях із зоонімами, які характеризують морально-етичні, естетичні, соціально-комунікативні якості людини, її дії, наміри та ставлення до реалій навколишнього світу.

Предметом майбутніх розвідок може бути аналіз паремій із зоонімами на матеріалі різних мов з метою виявлення особливостей відображення ментальності народів.

Література:

1. Голубовська І. О. Метафорико-символічні іпостасі зоонімів у рамках фрагмента мовної картини світу «царство тварин» (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов) / І. О. Голубовська // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 61–68.
2. Корман Е. А. Фразеологические единицы с анималистическим компонентом в испанском языке (функционально-прагматический и когнитивный аспекты) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / Е. А. Корман. – Воронеж, 2007. – 20 с.
3. Кривенко Г. Л. Зоосеміми в англійській та українській мовах: семантико-когнітивний і функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно історичне і типологічне мовознавство» / Г. Л. Кривенко. – Київ, 2006. – 20 с.
4. Лазер-Паньків О. В. Особливості давньогрецької зооморфної метафори на позначення рис характеру людини / О. В. Лазер-Паньків // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. – С. 391–398.
5. Левченко О. П. Принципи зооцентризму у фразеотворенні / О. П. Левченко // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. ст. – К. : КДЛУ, 2001. – С. 206–209.
6. Литвин Ф. А. Об изучении разновидностей зооморфных характеристик (на материале английского языка) / Ф. А. Литвин // В помощь преподавателям иностранных языков. – Новосибирск : Наука, 1974. – Вып. 5. – С. 81–93.
7. Мізін К. І. Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов в аспекті зіставної лінгвокультурології : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / К. І. Мізін. – К., 2012. – 32 с.
8. Пасюк М. В. До проблеми мовного образу птахів в польській фразеології / М. В. Пасюк // Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики. – 2007. – Т. IX. – С. 541–546.
9. Покровська І. Л. Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.13 «Мови народів Азії, Африки, аборигенів Америки та Австралії» / І. Л. Покровська. – К., 2007. – 20 с.
10. Ужченко В. Д. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Д. В. Ужченко. – Х., 2000. – 18 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Из скарбниці античної мудрості / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька. – К. : Вища школа. Головне вид-во, 1988. – 320 с.
2. Латинська фразеологія : слов.-довід. / авт., уклад. П. І. Осипов. – К. : Академвидав, 2009. – 344 с.
3. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки / Ю.В. Цимбалюк. – К. : Вища шк., 1990. – 436 с.
4. Bestiaria Latina: Stories about Animals in Latin [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bestlatin.net/zoo/index.htm>.

УДК 811.161.1'38

А. А. Плахтий,

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепропетровск

КОНЦЕПТ АНГЛИЯ: ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

У статті йдеться про лінгвістичне втілення концепту АНГЛІЯ та його субконцептів (англійці, англійсь, англійка) в російськомовних фразеологічних та пареміологічних одиницях. Проаналізовано їх позитивну та негативну конотацію.

Ключові слова: концепт, субконцепт, фразеологізм, паремія, конотація.

В статье рассматривается лингвистическое воплощение концепта АНГЛИЯ и его субконцептов (англичане, англичанин, англичанка) в русскоязычных фразеологических и паремологических единицах. Проанализирована их положительная и отрицательная коннотация.

Ключевые слова: концепт, субконцепт, фразеологизм, паремия, коннотация.

The article deals with the problem of linguistic embodiment of the concept ENGLAND in the Russian language world picture. This embodiment is analyzed on the basis of phraseological units of the language in the wide sense including proverbs, sayings and aphorisms about England and English people. The topicality of the problem under consideration is defined by the